

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки економічних наук, доцентки кафедри економіки, підприємництва та
бізнес-адміністрування Сумського державного університету,

Коблянської Інни Ігорівни

на дисертаційну роботу здобувача ступеня доктора філософії галузі знань 05
«Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»

Дуванової Оксани Сергіївни

на тему «Кооперація як фактор сталого розвитку територіальних громад в
умовах децентралізації»

1. Актуальність теми дослідження.

Питання розвитку кооперації задля місцевого розвитку набувають особливої значущості в контексті глобальних і національних документів, що визначають парадигму сталого розвитку. Згідно з цілями сталого розвитку, визначеними Організацією Об'єднаних Націй в «Агенді 2030», кооперація розглядається як важливий елемент, необхідний для мобілізації ресурсів, обміну знаннями та технологіями, а також для підтримки сталого розвитку на всіх рівнях, від місцевого до глобального. Зокрема, вказується на важливість партнерств між урядами, приватним сектором, громадянським суспільством та міжнародними організаціями для досягнення цілей сталого розвитку. В Україні стратегічні документи зі сталого розвитку також підкреслюють важливість партнерства і кооперації для забезпечення збалансованого розвитку територій.

У контексті децентралізації, кооперація між територіальними громадами сприяє зміцненню інституційної та фінансової спроможності, покращує якість життя населення, що відповідає цілям сталого розвитку. Також зауважу, що за даними Міжнародної організації праці, кооперативи створюють до 10% всіх робочих місць у світі, забезпечуючи економічну стійкість та соціальний захист своїх членів. Кооперативні зв'язки дозволяють громадам ефективно використовувати наявні ресурси, підвищувати свою конкурентоспроможність та забезпечувати стале економічне зростання. У контексті досягнення цілей сталого розвитку, це сприяє подоланню бідності, забезпеченню якісної освіти, гідної роботи та економічного зростання, зменшенню нерівності, забезпеченню сталого споживання та виробництва. Все це набуває особливого значення для нашої держави в умовах децентралізації, коли громади отримали більше повноважень та відповідальності, що, в свою чергу, вимагає трансформації існуючих підходів до подолання економічних, соціальних та безпекових викликів.

У даному контексті зазначимо, що кооперація може стати інструментом інтегрованого управління територіями, сприяти екологічній стійкості через спільне управління природними ресурсами та забезпечити соціальну стабільність через створення нових робочих місць і підвищення рівня доходів населення. Все це обумовило вибір теми дисертаційної роботи Дуванової О.С., її мету, задачі та зміст. Кооперація як фактор сталого розвитку територіальних громад є актуальною темою, що потребує подальшого наукового дослідження.

2. Зв'язок роботи з державними чи галузевими науковими програмами, планами, темами.

Тематика дисертаційної роботи відповідає Цілям сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019 р.), базовим засадам Національної економічної стратегії на період до 2030 року (Постанова Кабінету Міністрів України № 179 від 03.03.2021 р.), Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки (Постанова Кабінету Міністрів України № 695 від 05.08.2020 р.), Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII) тощо.

Основні положення дисертаційного дослідження відповідають науково-дослідним роботам Сумського державного університету. Так, зокрема, в межах науково-дослідної роботи «Розробка науково-методичних засад та практичного інструментарію фінансової політики сталого розвитку об'єднаних територіальних громад» (номер державної реєстрації: 0117 U 003935) запропоновано підходи щодо моделювання впливу соціально-економічних факторів на процес добровільного утворення об'єднаних територіальних громад в процесі реформи децентралізації. Також вдосконалено підхід до оцінювання рівня фінансової спроможності економічного розвитку територіальних громад та регіонів України, а також проведено аналіз стратегії ОТГ Сумської області на їх відповідність пріоритетам сталого розвитку.

В межах науково-дослідної роботи «Конвергенція економічних та освітніх трансформацій у цифровому суспільстві: моделювання впливу на регіональну та національну безпеку» (номер державної реєстрації: 0121 U 109553) досліджено підхід до участі об'єднаних територіальних громад у Глобальній мережі міст, що навчаються, спрямованої на співпрацю та обмін досвідом.

В результаті роботи над НДР за темою «Реформування системи освіти впродовж життя в Україні для запобігання трудовій еміграції: коопетиційна модель інституційного партнерства» (номер державної реєстрації: 0120 U 102001) до наукового звіту увійшли результати вивчення коопетиційної моделі управління та дослідження місця кооперації (партнерства) в симбіотичних відносинах коопетиції.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтування наукових положень, висновків та рекомендацій базується на систематизації та узагальненні фундаментальних положень економічної теорії, сталого розвитку, економіко-математичного моделювання, сучасних концепцій децентралізації та управління соціально-економічним розвитком, а також на дослідженнях наукових праць з релевантної тематики.

Наукові положення та висновки, сформульовані авторкою у рамках дисертаційного дослідження, характеризуються високим рівнем обґрунтованості та достовірності. Завдання для поглиблення науково-методичних засад дослідження ролі кооперації у забезпеченні сталого розвитку територіальних громад в умовах децентралізації, чітко окреслені, для їх досягнення побудовано методологію, застосовано адекватний набір методів та зібрано значну статистичну базу. Викладання матеріалів наукового дослідження здійснюється логічно, з демонстрацією проміжних результатів, з чіткими лаконічними коментарями авторки, що справляє позитивне загальне враження.

Дисертація Дуванової О.С. викладена на 225 сторінках, при чому основний зміст складає 177 сторінок. Загальна структура роботи відповідає нормативним документам: містить анотацію, вступ, 3 розділи, кожен з яких має 3 підпункти та висновки, загальні висновки до роботи, список використаних джерел у обсязі 199 найменувань та 7 додатків.

У вступі авторка обґрунтовує актуальність дослідження, визначає мету, об'єкт, предмет, завдання, наводить перелік загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Також, авторка наводить перелік вітчизняних та зарубіжних авторів, які провадили дослідження з даної проблематики. Аналіз наукового доробку підтверджує потребу подальшого розвитку досліджень місця кооперації в концепції сталого розвитку та дослідження кооперативних зв'язків територіальної громади.

У першому розділі дисертантка розглядає теоретичні засади розвитку кооперації територіальних громад у контексті їх сталого розвитку в умовах децентралізації. Розділ викладено на 54 сторінках, що становить близько 31% основного тексту дослідження. У першому підпункті авторкою поглиблено підхід до вивчення взаємозв'язку між кооперацією та сталим розвитком, що включає дворівневий бібліометричний аналіз на основі використання інструментів Scopus Tools Analysis та програмного забезпечення VOSviewer. В результаті дослідження встановлено щільність та інтенсивність взаємозв'язків між поняттями "кооперація", "сталий розвиток" та "місцева громада". На другому етапі бібліометричного аналізу ідентифіковано основні наукові тренди та виявлено суб'єктні рівні досліджень відносин кооперації в теорії сталого розвитку місцевих громад. Спираючись на проведений бібліометричний аналіз та науковий досвід провідних дослідників, у другому підпункті авторка пропонує дворівневу концептуальну модель формування кооперативних зв'язків територіальної громади, яка враховує як внутрішньомуніципальні, так і міжмуніципальні кооперативні відносини. У запропонованій моделі внутрішньомуніципальна кооперація поєднує спектр внутрішньоорганізаційних кооперативних відносин та кооперативних відносин у виробничо-господарському середовищі територіальної громади. Таким чином у третьому підпункті автором вдосконалено методичний підхід до оцінювання впливу соціально-економічних факторів діяльності суб'єктів господарювання на процес добровільного утворення об'єднаних територіальних громад, що має важливе значення для розуміння внутрішньоорганізаційних процесів укрупнення територіальних громад.

Другий розділ авторка розмістила на 43 сторінках, що складає 24% основного змісту дисертаційного дослідження. Даний розділ присвячено дослідженню впливу внутрішньомуніципальної кооперації на сталий розвиток територіальних громад. У першому підпункті досліджено роль сільськогосподарських кооперативів у досягненні сталого розвитку територіальних громад. Також авторкою представлено результати опитування членів агрокооперативів та місцевих жителів для виявлення соціально-економічних передумов підвищення ефективності кооперації в територіальних громадах. В третьому підпункті розвинуто методичні засади, що сприяють глибшому розумінню впливу сільськогосподарських кооперативів на соціально-економічний розвиток громад та показники сталості сільського господарства, що

є важливим для формування ефективних стратегій місцевого розвитку та підтримки кооперативного руху.

Третій розділ дисертаційного дослідження викладено на 43 сторінках. Даний розділ присвячено розробці науково-методичних засад оцінювання впливу міжмуніципального співробітництва на сталий розвиток громад. Доведено позитивний вплив на три основні компоненти сталого розвитку. У другому підпункті запропоновано вдосконалений методичний підхід до визначення економічних детермінант рівня фінансової спроможності територіальних громад та регіонів України, що базується на дворівневому підході з побудовою інтегральних індексів оцінки. При побудові інтегрального показника включено чотири ключові показники, що дозволяє забезпечити однорідність та узгодженість у процесі порівняння фінансової спроможності громад та регіонів в умовах реформи децентралізації. Встановлено, що переважна більшість громад перебувають на кризовому рівні фінансової спроможності. Проте авторкою, з використанням методів кореляційно-регресійного аналізу, підтверджено позитивний зв'язок між міжмуніципальним співробітництвом та рівнем фінансової спроможності територіальних громад.

Всі розділи викладено науковим стилем, грамотно, логічно. Всі побудовані моделі містять набори показників, що підтверджують статистичну значущість та адекватність. Робота закінчується висновками, які логічно пов'язані як зі змістом дослідження, так і з поставленими на початку завданнями та метою. Достовірність положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, не викликає сумнівів, адже вони супроводжуються належною аргументацією та посиланнями на відповідні джерела.

4. Новизна дослідження та одержаних результатів.

У дисертаційному дослідженні вперше емпірично підтверджено, що міжмуніципальне співробітництво територіальних громад впливає на сталий місцевий розвиток. За допомогою багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу доведено, що збільшення кількості громад, які уклали договори міжмуніципального співробітництва, позитивно впливає на економічні, екологічні та соціальні показники сталого розвитку.

Удосконалено методичний підхід до визначення фінансової спроможності економічного розвитку територіальних громад та регіонів України, через поділ економічних детермінант на стимулятори та дестимулятори. Цей підхід включає дворівневу оцінку на основі інтегральних індексів, що забезпечує порівняння фінансової спроможності громад в умовах децентралізації.

Запропоновано методичні засади аналізу впливу соціально-економічних факторів на утворення об'єднаних територіальних громад, що базуються на факторному аналізі панельних даних, і кореляційно-регресійних моделях. Це дозволило встановити характер і силу впливу соціально-економічних факторів на процес об'єднання громад та додаткові критерії для стратегічного планування.

Удосконалено теоретичні засади структурно-функціональних взаємозв'язків кооперації та сталого місцевого розвитку, за допомогою бібліометричного аналізу і системних інструментів VOSviewer і Scopus Citation Overview tool. Це допомогло визначити пріоритети в наукових дослідженнях та кластери міждисциплінарних досліджень кооперації та сталого розвитку громад.

Розвинуто науково-методичний підхід до формування кооперативних зв'язків територіальної громади розроблений на основі дворівневої моделі, що охоплює внутрішньомуніципальні та міжмуніципальні зв'язки. Це забезпечує системну взаємодію між суб'єктами економіки громади і сприяє оптимізації внутрішніх ресурсів для розвитку.

Також дістали подальшого розвитку методичні засади оцінки ролі агрокооперативів у сталому розвитку сільських територій, розроблені на основі методу різниць (difference-in-differences) і множинного регресійного аналізу. Це довело позитивний вплив агрокооперативів на сталий розвиток сільських територій і є підставою для рекомендацій щодо політики стимулювання створення агрокооперативів в Україні.

5. Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях, персональний внесок здобувача.

Основні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження оприлюднено у 27 наукових працях (з них 7 статей у фахових наукових виданнях України, 3 - у зарубіжних виданнях, що індексуються наукометричними базами Scopus/Web of Science, 15 – у вигляді тез доповідей на наукових конференціях та 2 розділи у колективних монографіях). Загальний обсяг публікацій становить 9,01 друк. арк. (з яких 4,06 друк. арк. належать особисто автору).

6. Апробація одержаних результатів.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження викладено в наукових працях авторки, а також представлено та обговорено на наукових конференціях, що підтверджується публікацією 15 тез доповідей (дві з яких опубліковано у матеріалах конференцій, що проіндексовані у базі даних Scopus).

7. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження.

Результати дисертаційної роботи Дуванової Оксани Сергіївни містять положення, що забезпечують вирішення наукової проблеми з поглиблення розуміння розвитку кооперації як важливого фактора сталого розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. Дослідження пропонує поглиблений підхід до аналізу взаємозв'язку між кооперацією, сталим розвитком і місцевими громадами, встановлюючи щільність та інтенсивність цих взаємозв'язків. Запропоновані автором науково-методичні засади та практичний інструментарій з посилення ролі кооперації в умовах сучасних реформ сприятиме досягненню цілей сталого розвитку на місцевому рівні.

Висновки, отримані в результаті дисертаційного дослідження Дуванової О.С., можуть бути використані при розробці державних стратегій, спрямованих на забезпечення сталого місцевого розвитку, стратегій та програм розвитку сільських територій, планів розвитку громад та територій України, при формуванні програм та стратегій соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, при підвищенні кваліфікації членів сільськогосподарських кооперативів.

Теоретико-методичні положення та практичні рекомендації, розроблені в дослідженні, можуть бути застосовані Кабінетом Міністрів України,

Міністерством аграрної політики та продовольства України, Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України, органами місцевого самоврядування, членами агрокооперативів, а також профільними асоціаціями та громадськими об'єднаннями. Результати дослідження вже застосовуються у навчальному процесі Сумського державного університету, зокрема під час викладання дисциплін «Міжнародні бізнес-комунікації» (акт від 05.06.2024 р.).

8. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

За результатами перевірки дисертаційної роботи Дуванової О.С. на наявність ознак академічного плагіату, встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових та ілюстративних запозичень. Навмисних спотворень не виявлено. Таким чином, можна зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності.

9. Недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення.

Принципових недоліків, що стосуються змісту, підтвердження результатів, обсягу та оформлення дисертаційного дослідження Дуванової Оксани Сергіївни не виявлено, проте є деякі зауваження:

1. У першому розділі авторкою поглиблено дослідження структурно-функціональних взаємозв'язків кооперації та сталого місцевого розвитку за допомогою бібліометричного аналізу і системних інструментів VOSviewer і Scopus Citation Overview tool (стор. 37–44). Однак теоретична цінність отриманих результатів зросла б, якби до аналізу були додані «Інституції» («Institutions») та «Інновації» («Innovations») в пошуковому запиті наукометричної бази даних Scopus. Варто було б додати ці дві детермінанти, оскільки інституційна сталість забезпечує стабільність, правову основу та ефективність управління, а інновації сприяють впровадженню нових технологій і підходів, що є ключовим для довгострокового сталого розвитку. Це дозволить глибше проаналізувати вплив кооперації на стійкість громад та ефективність впровадження ініціатив сталого розвитку.

2. В третьому розділі дисертаційної роботи, при дослідженні впливу міжмуніципального співробітництва на показники сталого місцевого розвитку авторка представляє описові статистики змінних моделі (рисунки 3.2, 3.3), також наводиться описова статистика змінних моделі при дослідженні впливу міжмуніципального співробітництва на індекс фінансової спроможності економічного розвитку (таблиця 3.13). Однак далі у тексті дисертаційного дослідження відсутній опис та аналіз даних, представлених на зазначених рисунках та таблиці, що потребує більш детального пояснення.

3. У дисертаційній роботі слід розглянути аспект неформальної кооперації, оскільки вона відіграє значну роль у розвитку місцевих громад, та їх адаптації до змін. Аналіз впливу неформальних кооперативних мереж на економічний та соціальний розвиток місцевих громад дозволив би більш повно оцінити їхню роль.

4. Наведений в підрозділі 3.3 розподіл Індексу фінансової спроможності економічного розвитку по областях України (стор. 168, табл. 3.12) потребує уточнення, оскільки авторка не представила технологію розрахунку, за якою він був обчислений.

Також, під час рецензування дослідження виникли додаткові питання, на які хотілося б почути відповіді від дисертанки:

1. В пункті 1.2 дисертаційного дослідження представлено структурно-логічну модель формування кооперативних зв'язків територіальної громади (рисунок 1.12), що включає комплексний спектр внутрішніх і зовнішніх організаційно-кооперативних відносин. Авторка пропонує розділити їх на два змістовні рівні - міжмуніципальна кооперація та внутрішньомуніципальна кооперація. Проте, в тексті відсутнє авторське визначення цих термінів. Чи можете Ви надати визначення понять "міжмуніципальна кооперація" та "внутрішньомуніципальна кооперація" в контексті вашого дослідження?

2. У розділі 3.1 роботи розглядається вплив міжмуніципального співробітництва на детермінанти сталого розвитку територіальних громад, що здійснено методами багатofакторного кореляційно-регресійного аналізу. Чи можете Ви пояснити, чому саме такий метод був використаний для доведення позитивного впливу міжмуніципального співробітництва?

Перелічені недоліки та зауваження не є принциповими та не впливають на якість отриманих дисертантом результатів та висновків, а також не нівелюють оригінальність та наукову значущість результатів дослідження, поданого на обговорення спеціалізованої вченої ради.

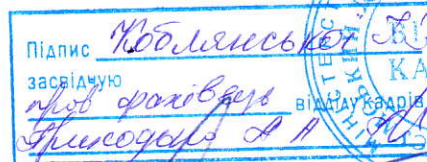
10. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційну роботу Дуванової Оксани Сергіївни на тему «Кооперація як фактор сталого розвитку територіальних громад в умовах децентралізації», яка виконана в Сумському державному університеті можна кваліфікувати як повноцінне та завершене наукове дослідження. Дисертаційна робота містить нові підходи до вирішення проблематики впливу кооперації на сталий розвиток територіальних громад. За актуальністю визначеної проблеми, новизною отриманих результатів, обсягами та рівнем обґрунтувань, а також відповідністю поставленим завданням, дисертація Дуванової Оксани Сергіївни відповідає вимогам до рівня наукової кваліфікації здобувача.

Викладене дозволяє зробити висновок, що дисертація на тему «Кооперація як фактор сталого розвитку територіальних громад в умовах децентралізації» відповідає вимогам Постанови Кабінету міністрів України №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року, а авторка дисертаційного дослідження, Дуванова Оксана Сергіївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

РЕЦЕНЗЕНТКА:

Кандидатка економічних наук,
доцентка, доцентка кафедри економіки,
підприємництва та бізнес-адміністрування
Сумського державного університету

Інна КОБЛЯНСЬКА